

חופש הסילוף:

נדב שנרב

עשרים ושתיים שנה חלפו מאז 1984 המיתולוגית, ו-52 שנה מאז פרסם ג'ורג' אורוול את ספרו בעל השם הזה, אך מיניסטריוני התעמולה עדיין, כנראה, בפעולה. "חרות היא שעבוד", היתה אחת מן הסיסמאות שטרח "האח הגדול" לפמפם באזני נתיניו; מדהים למצוא שוב את הטענה הזו, כמעט באופן לא מוסווה, במאמרו של ניל מנוסי.

דבריו של מנוסי בנויים כהסבר לדברי הברייתא בפרק קניין תורה, "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה". ראוי לציין כי בהקשר בו מופיעים הדברים שם ("כל שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף שנאמר... ונאמר...") נראה יותר לפרש את המושג "בן חורין" כאדם המקובל על הבריות ונעזר בהם, להבדיל מן הנזוף והמנודה, כפי שאכן פירש ה"רש"י במקום. פירוש אחר לדברים מתייחס למושג ה"חרות הפנימית" או בלשוננו האותנטיות. במובן זה, אותן אימץ מנוסי, "בן חורין" נמדד לפי ההתאמה בין "רצונו החיצוני" לבין מהותו הפנימית. ככל שהתאמה זו גדלה, האדם הוא יותר בן חורין, ומכיוון שהתורה היא טבעו הפנימי של היהודי, העוסק בתורה הוא בן החורין האמיתי.

לו היו הדברים נשארם כדרוש נאה, או אף כרעיון "פסיכולוגי", מילא. אך מנוסי הולך צעד הלאה, והופך את התיאוריה הנפשית גם לתורה פוליטית. למרות שהדברים נכתבים כביאור למאמר חז"ל, הם יכולים להיכתב, בשינויים קלים, גם כהגנה על המשטר בצפון קוריאה או בערב הסעודית. סדרת הטעיות לשוניות, הנחות פסיכולוגיות מרחיקות לכת והבנה מוטעית לגמרי של עקרונות המדינה הליברלית-דמוקרטית מביאה את מנוסי לכתוב מאמר על ה"חרות" שתמציתו היא בעצם שלילת החרות והטפה למדינת כפיה. כמעט כל פסקה בדבריו היא שכתוב של טיעונים פשיסטיים, קומוניסטיים או מלוכניים ממאתיים השנים האחרונות.

מנוסי מודה, אכן, כי "המדינה הדמוקרטית-ליברלית מוקדשת כולה ... למימוש אידיאל חירות הפרט" אך לטענתו "החופש הליברלי מסווה את הציווי ... לנצלו בפועל" ולכן הגדל במסגרת זו "נמצא משועבד לה מלידתו, שעבוד המוכפל בשל היותו, בנוסף לכל, בלתי מודע"

ובכן, בראש ובראשונה יש כאן פשוט ניו ספיק, המצאה מחודשת של השפה. אדם נורמלי מבין כי "חירות" היא היכולת לפעול למען מימוש רצונו: יכולתו לקום בבוקר ולצאת לטיול, לחפש עבודה או להתפטר מעבודתו, להגר למדינה זרה או לפצוח בקריירה של זמר. בעיני מנוסי, אדם כזה "משועבד" לצורך, או להתניה התרבותית, לממש את חירותו זו. הנהו שעבוד? באותה מידה ניתן לטעון כי הבריאה "סובל" מחוסר אתגרים רפואיים וזהו "מחלתו", או כי בעל מקום עבודה פטור מן הטורח ללכת ללשכת התעסוקה ולכן הוא "מובטל".

הבעיה השניה במשפט, כמו גם ביתר חלקי המאמר, היא הטענה לפיה מדובר ב"שעבוד ... בלתי מודע". רק נדמה לך, אומר מנוסי, כי אתה אדם חפשי. האמת היא שאתה משועבד. אם נקבל את הבנת ה"קומון סנס" של החירות, כלומר היכולת לנסות ולמלא אחר רצונו, כיצד ניתן לרמות אותי בנקודה זו? האם יכול מי ליצור אשליה של מילוי רצונו, כאשר רצונו אינו מתמלא?

מה שמנוסי טוען, בעצם, הוא כי ניתן להשפיע על רצונו של אדם כך שיהיה שונה מרצונו ה"אמיתי". ישנה כאן הנחה עמוקה על מבנה הנפש, לפיה ישנם רבדים "עליונים" ורבדים "תחתונים", ומה שנראה לאדם כ"רצונו" יכול להיות מנוגד לרצונו האותנטי הנובע מאותם רבדים עליונים. קשה מאד להתווכח על מידת האמת במודל המורכב הזה, אבל יישומו במישור הציבורי (שהרי בהשגה על "המדינה הדמוקרטית-ליברלית" עסקינן) מעלה שאלה פשוטה: מיהו זה שבידו תינתן האוטוריטה להחליט מה רצונם של

ה"רבדים העמוקים" שבנפשי? האם זהו בית הדין, המלך, השמאן המונגולי, חברת מיקרוסופט או הקאדי של טסמניה עלית?

התשובה של השיטה הליברלית המודרנית לשאלה הנ"ל היא: אני. לא מפני שאין אני עלול לטעות, לא מפני שיש לי קישור רוחני עליון לדרגת היחידה שבנפש, אלא מפני שכל בחירה אחרת פירושה נתינת סמכויות דיקטטוריות בידי אדם אחר וסופה, כפי שהראתה ההיסטוריה עד כה, רע ומר. הרי גם כאשר מדובר על בעיות פרקטיות לגמרי, ממלחמה ושלוש עד כבישים וחינוך, היה ראוי להפקיע את ההחלטה מידי הציבור הנבער והמוסת ולתתה בידי קומץ מומחים, או בידי "המלך הפילוסוף" האפלטוני, מדוע לערוך בחירות? למה להתחשב בדעתו של מוכר החמוצים משוק הפשפשים?

מה שמציעה הדמוקרטיה היא לא תיאוריה אלא מתודולוגיה. לא תוצאה פוליטית אלא שיטה חברתית, שיטה בה ניתן לבצע שינויים קטנים, לקבל משוב חיובי או שלילי, ולשנות כיוון בלא שנזדקק לשפיכות דמים. זה נכון ברמה החברתית, ולכאורה עדיף גם ברמה האישית. האם עלי להאמין לתיאוריות הפסיכולוגיות הסבוכות של מנוסי (או של אפלטון) על מבנה הנפש? האם יכול מנוסי להציג, ולו בדל אישוש אמפירי, לטענה כי "התאוות הנמוכות יותר... כוחן רב מבחינה כמותית"? מה בכלל פשר המלה "כמותית" במשפט הזה?

אנלוגיה פרועה כמו "המהפכה המתירנית... רוממה את החייתי על פני האנושי... מוצאת מפלט ברובד הצמחי... השלב הבא.. השקיעה אל העולם הדומם... מתאימה, אולי, לסכולסטיקה של סוף ימי הביניים, כאשר ארגומנטציה מהסוג של "יש שבעה כוכבי לכת כנגד שבעת נקבי הגוף" נחשבה לרציונלית. האם ברצוננו למסור את ההחלטה על גורלנו, על "רצוננו האמיתי" בידי אנשים שזה אופן החשיבה שלהם? הייתי מעדיף להשאיר את ההחלטה בידי ובידי יצריי הנמוכים.

עוד שיטה בה נוקטים הוגים אנטי-דמוקרטיים רבים היא ההתעלמות ממצבי ביניים יחסיים. "הפלת המונארכיה לטובת הדמוקרטיה הליברלית... המירה מבנה כח גלוי ברשת של מבנים סמויים... חופש מוחלט אינו אפשרי... שאלת החירות איננה "כיצד להשתחרר מכל האדונים" אלא "באיזה אופן לבחור". שוב – הטעיה. גם אם בריאות מוחלטת איננה אפשרית, אין זה אומר כי סרטן סופני זהה להצטננות. בריאות יחסית היא ערך חשוב, וכמוה גם החופש יחסי: שאלת החירות היא איך להשתחרר מכמה שיותר אדונים.

בקצרה אוסיף עוד שתי נקודות: למנוסי טענות רבות, חלקן אמיתיות, כלפי כיוון ההתפתחות של התרבות האנושית במערב המודרני, אך האם באמת יש כאן התדרדרות מתמשכת? הרי מאז פרוץ האנושות אמרו כולם כי הנוער מתדרדר והולך והקץ קרוב, ובכל זאת החברה המודרנית עולה על זו העתיקה כמעט בכל פרמטר מדיד. האם באמת אנשים היום גרועים יותר מסביהם לפני ששים-שבעים שנה, כאשר שליש האנושות הנאורה סגד להיטלר ושליש שני העריץ את סטאלין? האם ניתן לזהות באמת ירידה מתמשכת באיזה שהוא אספקט תרבותי (מעבר לטענות בנוסח "לא כותבים יותר כמו טולסטוי" – טולסטוי מת, מה נעשה) מדעי או חברתי? אתמהא.

לסיום מלמדנו מנוסי כי "ליברל מודרני מציינת בעיוורון גמור לסדרה ארוכה של מוסכמות שנרקחו עבורו בדורות קודמים... אינו מחונך להבדיל בין ההנחות האקסיומטיות שבבסיסן לבין המסקנות שנגזרו מהן, או לנתחם לעומקם... התורה, לעומת זאת...". מה נאמר? שלשת הזבובים שנקלעו אל פי הפעור לאחר קריאת המשפט הזה בודאי מימשו את חירותם באופן היותר נעלה.

אם נחזור לאורול, הוא טען כי למרבית המזל האדם הפשוט ברחוב הוא שפוי מדי, וגם טיפש מדי, מכדי להחזיק בתיאוריות המתוחכמות אותם מציגים האינטלקטואלים. יהי חלקנו עם האנשים הפשוטים.